

De school

*Wat is er niet te ontwaren,
in 's harten diepsten grond,
bij 't opgaan onzer jaren,
in 's levens morgenstond?*

Zo ging het mij ook, toen ik voor de eerste keer bij de school kwam, want voor men naar de school mocht, moest men eerst worden ingeënt tegen de pokken. Met Vader en Moeder met de kledewagen er naar toe. Op de heenreis was ik danig onder de indruk van het aanstaande gebeuren. Men vertelde je wel, dat het haast geen pijn deed, maar toen ik daar andere kleintjes hoorde grienen, zonk mij de moed wel in de schoenen. Buiten de school waar de kinderen dan speelden, stond de hele schare dan om je heen, en ik was wel blij dat onze Dieka en Hendrik er ook bij waren, want alles was nog zo vreemd. Je had nog zo weinig van de wereld gezien. Je kwam haast nooit van huis, en daar bleef je maar zo'n beetje achter Vader en Grootvader aankukkeren. Op de terugweg was zo'n reisje wel mooi, dan zag je al heel wat van de vreemde wereld, dat sprak al veel op je kinderlijk gemoed. Veertien dagen later moest je er weer naar toe, dan moest de dokter zien of de pokken waren op e kummen, en dan mocht je in April naar school. Onze Dieka moest vroeger, als oudste, eerst alleen naar school, en dan ging ze bij Kogelman aan, waar Dieks en Mietie haar dan meenamen. Ik kan mij voorstellen, dat ze het wel moeilijk had tussen al die vreemde kinderen. Ze was ook een keer teruggekomen, ze was bang geworden voor de meeuwen, die daar broedden in Reuskes venne, waar ze vlak langs moest. Als die broedden, dan scheerden ze vlak boven je hoofd. Wij gingen vroeger naar de Poggenbelterschool, daar waar nu het café het Ruitendak is, en moesten een uurtje lopen.

*In 't najaar als de Westerstorm,
de regen neer doet slaan,
dan gaan de kindren saam naar school,
met de klepperklompjes aan,
klepperklompjes, klip, klap,
klip, klap in de regen,
klepperklompjes rood met goud,
op het zware peppelhout,
houdt de vocht wel tegen.*

Van die eerste schooljaren kan ik mij nog enkele dingen goed voorstellen, hoe in de kleine school, zoals wij dat lokaal van de laagste klassen noemden, grote platen hingen: van een zeilschip, een moeder met haar kind in de wieg, een molen, en dan de plaat van aap, noot, mies.

Onze juffrouw was juffr. Schaap, en de meester Mr. Schotten. De kinderen van Holterbroek kwamen 's morgens bij ons aan en dan kwamen verder bij ons die van Kogelman, en dan naar de Bromhaarsdiek, waar die van de Deete vaak bij ons kwamen, en dan door Roodsdiekje, naar de weg Heeten – Holten. Die weg was de eerste jaren een zandweg. Ze is in ongeveer 1915 verhard. Geen asfaltweg zoals nu, maar gewoon basalt, dat er met de stoomwals werd ingewalst, en dat was een gebeuren die wij met grote belangstelling volgden.

Harms Dieks moest de weg de eerste jaren onderhouden. Hij liep hij er dan met de bezem langs om de paardevijgen er af te keren. Er lagen aan de ene kant zware posten (palen), die hij van tijd tot tijd aan de andere kant moest leggen. De posten waren om te voorkomen dat de wagens, die toen allemaal bijna nog smalle velgen (smalle hoepels) hadden, niet steeds over dezelfde plaats reden en zo de weg oneffen maakten. Hier kwamen ook vaak de kinderen uit de Achterhoek bij ons, van Vagevuur, Spoolder, de Keizer, Bijvanck, Nekkens en de Krieger, en dan kwamen ze van de andere kant van de Lorkeers, van de Haane, de Zwolsen, Lurks, Zwiers, de Koetsker, Ten Dam, Vruchteveen, de Vlogt, de Bargboer, de Pouwel en Eurnties. En uit de Koldeweeshoek kwamen ze van

de Koepel, Tijs de Kruiper, Nijveld, de Vette Henne, Vrieleman, Laaien Nellies, Poggebelt, de Heege, Hannink, de Heerlijkheid en dan nog van Lieries. De Meester kwam bijna altijd lopende van Heeten, en later nog wel eens op de fiets. De grote jongens pompten een keer voor hem de band op, en die ondeugden deden dit veel te hard. Toen de Meester, die wel honderd kilo woog, er goed en wel opzat, sprong de band met een geweldige knal uit elkaar.

Heegen Bats moest 's winters altijd de kachel aanmaken die werd gestookt met cokes van de gasfabriek, waarvan er een grote voorraad werd opgeslagen in het kolenhok. Voor het portaal stond nog zo'n kleine kabof, waar wij de voeten moesten vegen. In het portaal waren de kapstokken, waar een ieder zijn eigen plaats had, om zijn broodtrummelken, die wij altijd aan een lint aan de hals hingen, en de keep en pet op te hangen.

Als je naar school ging, kreeg je, en daar moest je zelf voor zorgen, een lei, griffels en een griffeldoos met sponsdoos met de spons om de lei schoon te maken. Met potlood schrijven mocht je pas in de tweede klas, en met de pen in de vijfde. Als je de zesde klas doorlopen had, ging je van school af. Wel anders als tegenwoordig, nu ze tot hun zestiende leerplichtig zijn.

Bij slecht weer speelden wij in het portaal, en dat was dan een lawaai dat je horen en zien verging. De spelletjes bij school wisselden steeds. Als er een paar met een hoepel op school bij school kwamen (hoepel noemden wij kuulband), dan hoepelden de volgende dag alle jongens tot daar het nieuwtje weer af was, en dan wat anders. Dat ging zo door, driefoljagen, gooitollen, drillekatten. Of moest het knikkerbuultje mee naar school, met een stuiter, pottenbakkers, kleiknikkers of hoe die knikkers allemaal mochten heten. Of het scheurebuultje moest mee en dan scheurtjegooien of het was weer kneupkengooie, of steltenlopen, en daar konden de kleintjes ook aan meedoen. Dan waren ze zo druk, dat ze geen tijd hadden om de neus af te vegen, en dan liepen ze met nummer elf onder de neus, zeiden we dan. Of we namen de proppenschieter mee naar school. Die maakten we zelf van vlierhout door dit uit te hollen. Het beste ging dat schieten met spietproppen, dit spiet was nog van het vlashekelen. Wij hadden er ook nog wat van, maar dat raakte spoedig op en dan deden we het met papierproppen. Dan deden we weer eens steltenlopen, of kluppelbal. Voetbal, daar hadden wij nog nooit van gehoord, wel petjebal. En met de kleppers, of met het snorrebot, dit waren varkenskoortjes aan een touwtje die je zo mooi kon laten snorren. Of we deden vangen, of kettingvangen, of beumkevangen of bok stavast, en bij het vangen eerst aftellen wie moest zitten: "Ellebelle sikkenstelle, ellebelle bot of botvot" of "Ukjetje pukjetje, pakketje pikjetje, een minuutje apetuutje, jij ben of." Amsterdam die grote stad is gebouwd op palen, als den stad eens ommeviel, wie zou hem dan betalen, ik of gij, wie de slag van tien krijg is vrij 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Of we deden, herder laat je schapjes gaan, of peerdje spullen en afkloppertje, of hinkepot. Een geliefd spelletje was ook altijd kopkeukelen, op de zware pijpen om de school, maar het draaide ook wel eens uit op knibbelen en ruzie en dan maar schelden. Die van de kant van de Lurkeers waren de Hoarlese droadnagels, en de anderen waren de Heetense bukke, maar de andere dag was alles weer vergeten en speelden we weer. De mekes (meisjes) hadden hun eigen spelletjes, ballen en zongen daarbij een liedje van kaatsebal ik heb je al of Klein Willemijn zat achter 't gordijn enz. Of ik zou zo graag een ketting breien, dat gaat naar de stad van Leiden, ha ha wiede wiede wa ha ha Victoria, waarbij ze een lange ketting vormden en dan, ha mijn ketting is gebroken, 'k heb hem in mijn zak gestoken, ha ha wiede wiede wa enz.

Vanwaar komt gij getreden, Mago Mago Magogempje (bis)

al uit de verre landen Mago Mago Magogempje (bis)

wat hebt ge voor ons meegebracht Mago Mago Magogempje (bis)

een mand met gouden rozen, Mago Mago Magogempje (bis)

En dan van, van wie kan er zeven sprongen, of van lopen wij met zestien heen, netjes in de rij, of van glad glad, waar is het glad, onder mijne voeten, of zakdoekje leggen, of de

boom die wordt al hoe langer hoe dikker, waarbij ze als een ketting om een meisje heen slingerden, en dan nog van

*Jan Tree, Jan Tree, wie doet er mee,
een liedje van Jan Schansen,
alle mooie meisjes dansen,
zie mejuffrouw Grada aan,
die zal voor ons dansen gaan,
zie wat kan ze strijken,
zie wat kan ze wijken,
dat doet ze voor haar lieve man,
die vandaag niet helpen kan,
strikjes op de mouwen,
gouden bellen trouwen,
dat lieg ie, dat lieg ie,
klein kindeke in de wiege,
klein kindeke op het kerkhof,
alle jaren zijn er nog.*

En zo zou het te ver voeren om alle versjes in zijn geheel op te schrijven hier, maar ik vond het altijd zo mooi om die heldere meisjesstemmen te horen zingen, ook van

*Zet mekaar het hoedje op en zeg atju atju,
firaldera firaldera firalderaldera,*

en dan,

*Cent een ei, cent een ei, zo riep het jongetje,
zo riep het jongetje, cent een ei,
zo riep het jongetje, cent een ei.*

En wat klonk het mooi als ze zongen van:

Twee emmertjes water halen, twee emmertjes pompen, en dan van, rij maar rij maar wagentje, rij maar rustig voort, en ook van, lange lange riego, korte korte stiego. Ze deden ook nog bikkelen. De bikkels waren schapekootjes, die ze als dobbelstenen gebruiken, omdat dat de vier kanten hiervan verschillend waren. De kanten hadden verschillende namen: bukers, gaters, stenders, en nog een kant, die weet ik niet meer. En dan deden ze ook nog truffeltje jagen, twee meisjes pakten elkaar bij de handen, en achterover leunend trippelden ze dan heel gauw in het rond. En dan ook nog, tussen Keulen en Parijs, leidt de weg naar Rome, al wie met ons mee wil gaan, die moet onze manieren verstaan, zo zijn onze manieren, enz.

En als iemand van de kinderen klikte bij de Meester

*Klikspoan, ullietroan,
durft neet oaver 't streutie goan,
't hundtie zal oe biete,
't kattie zal oe krabben,
't veugeltje zal oe pikken,
det kump van al oe klikken.*

En als er een dom was, en kinderen kunnen wreed zijn, dan zong men vaak:

*domoor, leert oe lesse,
van vieve tut zesse,
as ie um dan nog neet kent,
leert um dan tot honderd.*

En mooi was ook altijd, als we meestal één keer in de week in de school zongen, en die versjes vergeet je nooit meer,

Jaapje heeft gebabbeld, op zijn lei gekrabbeld, enz.

Klein Jantje wou eens uit vissen gaan, enz.

Ik heb mijn wagen volgeladen, vol met oude wijven, enz.

Heer langoor wou op reis gaan, op reis gaan voor plezier, enz.

Taraboem taraboem taraboem, ik hoor de trommel slaan enz.

Mijn vaders klomp is een scheepje, een slootje is de zee enz.

Klein vogelijng op groene tak, wat zingt ge een lustig lied enz.

Ik heb een aardig vinkje, 't zit buiten in een kooi, enz.

Komt mee naar 't veld de boekweit bloeit, enz.

Maar wij moesten ook geducht leren, vooral later bij Meester Scholten, en ik kan mij nog zo voorstellen hoe het was, als wij zoals hij dat noemde dictee hadden of als hij de schriften uitdeelde voor schoonschrift. Het spannendste was altijd de dag van al of niet oavergoan naar een hogere klas, dat was altijd nog al spannend, hoewel ik persoonlijk met het leren niet veel moeite had. Maar Meester kon ook geducht kwaad worden, maar ze maakten het er vaak ook wel naar. En als de schoolopziener nu en dan eens kwam, dan kon je wel een speld horen vallen zo stil was het dan in het lokaal.

Als wij naar huis gingen, dan was het vaak gengelen want dan zag je dit eens iets dat je moest bekijken, of we froeselen en rementen met elkaar. In het voorjaar, liepen we wel eens door het Hemmekesveld om eieren te zoeken. Of we gingen onderweg brummels plukken. Als er 's winters ijs was, dan moesten wij nodig de slootjes eens proberen, en dan effen glieren op 't ies, of als er bomijs op de sloten zat dan moest je net zolang met de klomp erop tikken, tot het tot groot plezier daverend instortte. Of als er sneeuw lag, net zolang mekaar gooien tot je de handen deden stekken van de kou.

Alleen als er eens een keer onweer aan de lucht zat, dan konden we wel nerig lopen om thuis te komen. En ook zongen we wel eens onderweg:

*Moeder als je me kousen koopt,
koop me kousen met kuiten,
de jongens roepen me spillebeen na,
zijn dat geen loze guiten.*

En zo waren er vele versjes, ook wel die wij de groteren nazongen, en ook niet allemaal begrepen.

*In Utrecht woont een bakker,
die bakt zulk lekker brood,
die bakker had een dochter,
die vrijde met een Jood.
Mina, ik ben verliefd op jouw,
Mina, je wordt nog eens mijn vrouw,
Mina, zie naar je dobber,
die voor je staat, of ondergaat.*

En zo hadden wij een grote verscheidenheid van versjes, die ik maar niet zal opschrijven. Als je dan de zesde klas had doorlopen, dan ging je van school af. Je voelde dan dat je groot was met je twaalf jaar en dan kon je, die kleineren, al kleinerend, schoolkladden noemen, waarop die dan gevat terugkaatsen: "Huusmotten."

Wij gingen op de Poggenbelt samen Katholieken en Protestanten en dat ging heel best. Er was nooit iets, en hoewel de Meester R.K. was, zou hij absoluut geen partij trekken. Het was dan ook heel jammer dat later de bijzondere scholen kwamen, die hebben wat de eenheid des geloofs betreft veel kwaad gedaan. Ik bedoel hiermee niet enig kwaad van het Christelijk onderwijs te zeggen, in tegendeel. Maar die afscheiding had niet de bedoeling moeten zijn, en gelukkig beginnen zeer velen dit ook in te zien.

's Zomers was het nog nog wiedwagen lech (volop dag) als wij uit de school kwamen. Wij kregen eerst ons warme eten van 's middags. Daarna moesten wij onze schoolkleren

uittrekken, en de daagse kleren aan, want als je aan het spelen was, dan hadden die wel wat te lijden, als je ging wippen op de wippe, of in de ruile (schommel). Het meest geliefd was slootje springen of polsstok springen. Als Grootvader het zag, mocht je wel hak op nemen, want als je dan 's avonds de kousen uittrok en ze waren weer nat, dan zei hij vaak: "Zie zint wier klets (nat)," maar ja, je kon het niet laten, en dan kwam je vaak in plaats van over de sloot, erin.

Als je met zo veel kinderen naar school ging, dan gebeurde het ook wel eens dat we hoofdluis mee brachten. Moeder ging dan 's avonds met de luzekoam door het haar om de pietjes eruit te kammen.

Mijn vrouw ging vroeger naar de school in Espelo, en dan vaak binnendoor over de Vale Mars. Ze speelden vaak in de bossen rondom de school. 's Zaterdags hadden ze een halve dag breiles, de jongens waren dan vrij van school.

Moeder ging vroeger in Heeten naar school, waar nu de slagerij van Grondhuis is, en dan gingen ze op de Grote Schaes aan en vandaar op Haarman aan.

Vader ging vroeger naar Holten en dan liepen ze vaak over de hoerberg, en een oude man uit de Beuseberg had eens tegen hem gezegd: "Mien junsken wat kun ie a lezen, ik heb e niks e leesd, as kraai - aai en kraai - oei."

Grootvader en Grootmoeder gingen vroeger naar de school in Dijkerhoek, in de jaren 1844-1853. Uit de geschiedenis blijkt, dat al voor 1793 in die buurtschap onderwijs werd gegeven, door boer Hakkert, waar nu de familie Smale woont, en zo de eerste schoolmeester in Dijkerhoek. Het latere schoolgebouw, dat nog lange jaren werd gebruikt als zondagschool en de leere, maar al verscheidene jaren geleden is afgebroken, werd geopend in 1810 en koste toen f 1.895, --.

Onze Grootouders zeiden vaak dat ze de eerste spelling in de school hadden van spa, klank a en wat zegt de pan als Moeder pannekoeken bakt ssss klank s.

En dan nog de versjes die ze leerden op school.

*Laat de vleermuis vliegen fladderen,
in de stille avondstond,
mugjes vangt hij en insecten,
die gij immers lastig vond.*

En Grootvader zong vaak het volgende versje voor ons:

*De koe die heeft vier pooten,
wat ze daar dan mee moet doen,
den heelen zoomer trip trap
trip trap door de wei
de koe die heeft vier titsjes,
wat ze daar dan mee moet doen,
den heelen zoomer strip strap,
strip strap door de wei,
de koe die heeft twee hoorens,
wat ze daar dan mee moet doen,
den heelen zoomer prik prak,
prik prak door de wei,
de koe die heeft een bekjen,
wat ze daar dan mee moet doen,
den heelen zoomer hap hap,
hap hap door de wei,
de koe die heeft een staartjen,
wat ze daar dan mee moet doen,
den heelen zoomer zwik zwak,
zwik zwak door de wei.*

Ook in de oude spelling van toen:

*Het morgenland, dat lag er voor mijn deur,
daar zaten drie mooie meisjes veur,
de eene was Hupsch en de ander was Hei,
en de derde droeg een mooi kransje daarbij.*

Vroeger gingen de oudere jongens en meisjes alleen 's winters naar school, en dan had de Meester gezegd: "Daar komen die vlegels weer aan." Dat de Meester heel wat had te stellen met die knapen, die de hele zomer als koejongen in de wildernis hadden gezworven, is te begrijpen.

Volgens de overlevering moet heel vroeger Broekstad, dat is waar nu Stam woont, ook schoolles hebben gegeven. Broekstad had ook nog de diergeneeskunde uitgeoefend. Dit was voor of in de achttiende eeuw en men hoefde hier toen nog geen aanstelling voor te hebben, want eerst in 1857 werden onderwijzers met een vast salaris aangesteld. De leerplicht is van nog latere datum, want Grootvaders jongste broer Berend Jan is nooit naar school gegaan. In oude akten heb ik gezien dat genoemde B. J. Marsman, tekende met een kruisje, omdat hij zijn naam niet kon schrijven.

*De school dat is een varkenshok,
de biggen zitten op hun stok,
het grootste zw.... staat voor de klas,
en slaat de biggen op hun bas.*

Dit zeiden wij als schoolkinderen vaak, natuurlijk als de Meester het niet hoorde. Maar als de Meester eens klappen uitdeelde, was dat heus wel nodig. De ouders waren hier ook niet zo nauw aan als tegenwoordig, nu het niet meer voorkomt dat de leraar klappen uitdeelt. Maar wat het leren betreft zijn ze er tegenwoordig niet zo gauw mee klaar. Na de lagere school, komt de lagere landbouwschool en wie nog verder wil leren de middelbare landbouwschool.

In mijn jeugd begon men met de landbouw cursussen. Daar ben ik nog twee jaar winteravonden naar toegegaan (tweejarige cursus) en heb hiervan een diploma gekregen. Onze onderwijzers waren Meester Leus uit Schalkhaar, Meester Vernooi uit Deventer en Meester Veurtjes uit Okkenbroek.

Tijdens die cursus zijn wij een keer naar een filmavond geweest bij Cellarius in Colmschate, daar hadden ze toen al electriciteit, wat wij hier toen nog lang niet hadden. Wij die nog nooit eerder een film hadden gezien keken de ogen uit. De film was getiteld "Bietenoproer" en toonde de noodzaak van kaliebemesting op bieten aan, de andere film ging over de resultaten van kaliebemesting op grasland, waar boer Hoorn niet aan wilde, en toen hij de resultaten bij zijn buurman zag, " Mij breekt de klomp," zei Hoorn verslagen, "heel mijn oogst kan op de bokkewagen."

In die tijd zijn wij een paar keer op excursie geweest bij Anton Aarnink op Schalkhaar, waar wij de resultaten van stikstofbemesting op aardappels, voederbieten en grasland en ook de resultaten van goedgekeurde pootaardappels hebben gezien. We zijn ook nog in de tuin van de landbouwhogeschool in Deventer geweest, om de veredeling van verschillende gewassen te zien. Ook zijn wij een keer op vee-excursie geweest. Op de fiets op Wesepe aan, vandaar door het Middelerveld, op de Boerhaar aan, waar wij bij Beldman het vee hebben bezichtigd. Vandaar op Wijhe aan, waar wij het spoor overgingen, naar de IJssel, waar wij met de pont overgingen en dan richting Zwolle naar Bredenoord, om de koeien, kalveren en een fokstier te bezichtigen.

Het met de pont overvaren was toen al een hele gebeurtenis. Ook zagen wij toen de schrille tegenstelling tussen die gezeten boeren aan de IJssel en de toen nog zo primitieve woningbouw op het Middelerveld, en ook van de bewoners. Bij Bredenoord hadden ze, net als bij Beldman, een prachtig beslag roodbont vee. Op de keuken bij Bredenoord werden wij nog getraceerd en toen kwam er nog een onweersbui, maar dit viel nog wel mee. Van Bredenoord zei, dat als de bui de IJssel overkwam ze zwaar weer kregen. Toen de bui over was, zijn we vertrokken langs de IJssel over Welsum en Terwolde. Het was begin Juni en er was nog weinig gras gemaaid. De uiterwaarden waren toen schitterend mooi met als achtergrond de IJssel. Bij Deventer gingen we over

de oude schipbrug over de IJssel Deventer binnen, waar wij nog even naar de zaterdagavondmarkt op de Brink zijn geweest. Toen we weer naar huis gingen hadden we heel wat indrukken op gedaan, want dergelijke uitstapjes waren toen nog zo zeldzaam. Van dit onderwijs heb ik nooit spijt gehad. Het wordt nu wel een beetje ver doorgedreven, als ik zo bezie wat er tegenwoordig bij de jeugd wordt gestudeerd, dan kon het wel eens zijn zoals wel wordt beweerd: de wereld krijgt nog een gebrek aan domme mensen.